

سیره پیامبر در ارتباط با طبیعت و حیوانات

میثم ابنای / دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ اسلام دانشگاه شیراز

سیره نبوی / استاد خاگرد

آذر ۱۴۰۰

پیامبر اسلام، حضرت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه وآله) درباره رعایت حقوق طبیعت و جانداران، دستورات و قوانینی مقرر فرموده اند. این قوانین و مقررات که در ۱۴۰۰ سال پیش، وضع شده، نشان دهنده توجه اسلام به حقوق طبیعت و تمام جانداران است..

در مکتب اسلام، حیوان ها حقوقی دارند؛ از آن طرف برای انسان ها نیز باید تکالیفی را بپذیریم؛ یعنی اگر انسان ها در رعایت حقوق حیوان ها کوتاهی ورزند، معصیت کارند و در روز قیامت، مجازات می شوند، حتی در برخی موارد در همین جهان از آن ها سؤال خواهد شد. برای نمونه، طبق فقه اسلامی (شیعه)، در صورتی که مالک هر حیوانی به تأمین نیازمندی های آن اقدام نکند، بر حاکم لازم است که او را به این وظیفه اجبار کند و در صورت عدم توانایی شخص، باید افراد دیگر به این وظیفه اقدام نمایند و حیات آن حیوان را حفظ کنند.

از دیگر اقدامات بسیار مهم رسول خدا (ص) ایجاد قوانین مرتبط با حوزه محیط زیست بود. قوانینی که از یک سو امنیت را برای کشاورزان، دامداران، مرتع داران و باغ داران به ارمغان آورده و از سوی دیگر، سبب استقبال گسترده مردم از کشاورزی و دامداری شد. در سایه جنگ ها، شبیخون ها، اختلاف های مختلف و فراوان، عمیق و با سابقه میان قبیله ها رواج ستم و نبود عدالت و زورمداری میان سران قبیله ها و حکومت زور و زر بر مردمان، امنیت از کشاورزی، کشاورزان و دامداران سلب شده بود و محیط زیست هم آسیب میدید. آنان همواره از آینده چاه های آب، باغ ها، مزرعه ها، مراتع و دام های خود دل نگران بودند و نسبت به آینده شغلی خود مضطرب و نامطمئن. پیامبر خدا (ص) با ترویج عدالت و مخالفت شدید و مبارزه بی امان علیه ظلم و ستم، محترم شمردن مالکیت ها و ظلم دانستن هر گونه تجاوز به اموال و مزرعه های مردم و وضع قوانین متعدد و مختلف درباره زمین و آب، امنیت ماندگاری را برای کشاورزان و دامداران به ارمغان آورد.

حیوانات از نگاه پیامبر (ص)

مکتب پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله)، دو بخش دارد: یکی کتاب (قرآن مجید) و دیگری سنت (گفتار و رفتار عملی) پیامبر خاتم. در این مکتب، درباره حیات موجودات زنده و برآوردن نیازهای حیاتی آن ها سفارش های ویژه ای شده است. خداوند سبحان، خودش فراهم کردن روزی آن ها را بر عهده گرفته، و در آیه ۳۶ سوره انعام از قرآن مجید، تمام جنبندگان، پرندگان و چرندگان را «امت» هایی مانند جوامع انسانی دانسته و فرموده است:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

هیچ جنبنده ای در زمین نیست و هیچ پرنده ای که با دو بال خود پرواز می کند، مگر این که امت هایی مانند شما هستند. ما هیچ چیز را در این کتاب، فرو گذار نکردیم؛ سپس همگی به سوی پرودگارشان محشور می شوند.

در آیه دیگری به فراهم کردن نیازهای ضروری و احتیاج های حیاتی حیوان ها اشاره کرده و آن را در کنار انسان ها ذکر نموده و فرموده است:

وَكَائِنْ مِنْ دَائِهِ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

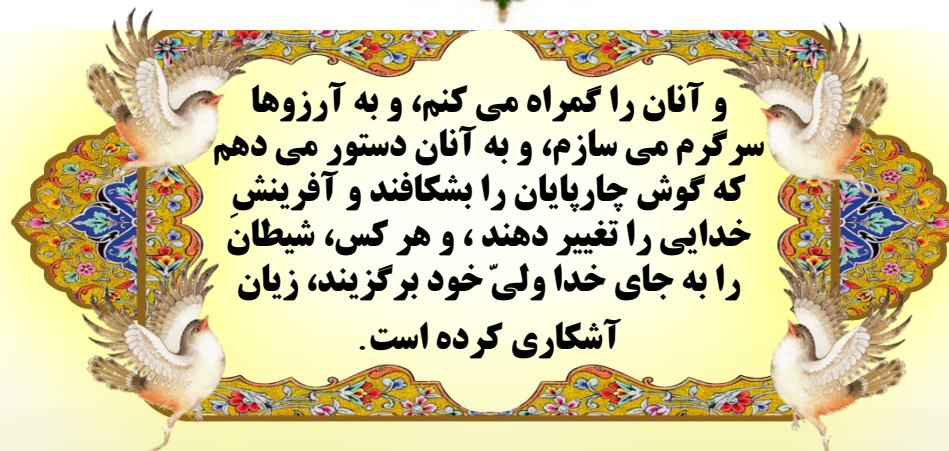
چه بسا جنبنده ای که قدرت
حمل روزی خود را ندارد،
خداوند، او و شما را روزی می
دهد؛ و او شنوا و داناست.

در قرآن کریم هر گونه آزار و اذیت کردن حیوان ها، مانند بریدن گوش و دُم و... ؛ کاری زشت و شیطانی شمرده شده است:

وَلَا ضِلَّهِنَّ وَلَا مُمِيتَهُنَّ وَلَا مُرْتَهَنَهُنَّ فَلْيَبْغِزْهُنَّ حَتَّىٰ يَضْرِبَنَّ الْأُذُنَ الْيُسْطٰىءَ مِنْهُنَّ وَلَا يَمْسَسْنَ رِجْلَهُنَّ فَوَسْوَسَ إِلَيْكُمْ الشَّيْطَانُ وَلِيَّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرْنَا مِيقَاتِنَا

و آنان را گمراه می کنم، و به آرزوها
سرگرم می سازم، و به آنان دستور می دهم
که گوش چارپایان را بشکافند و آفرینش
خدایی را تغییر دهند، و هر کس، شیطان
را به جای خدا ولی خود برگزیند، زیان
آشکاری کرده است.

در این سه آیه، به سه نکته بسیار مهم و حیاتی اشاره شده است:

حقوق حیوان ها در سیره و سخن پیامبر اعظم «صلی الله علیه و آله» و... نخست، آن که تمام موجودات، مانند انسان نظام اجتماعی دارند. البته با عنایت به تفاوت های ذاتی انسان و حیوان، ساختار اجتماعی آنان نیز با هم فرق دارد، اما با وجود این فرق، حیوان ها نیز جوامع حیوانی دارند؛

دوم، این که روزی و رزق هر دو (انسان و حیوان) بر عهده خدا می باشد، چنان که تصریح شده است: «الله یرزقها و ایاکم». بنابراین، کتاب خدا و معجزه جاوید پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) عنایت ویژه ای به نیازهای حیاتی حیوانات دارد، به گونه ای که آن را در کنار نیازهای حیاتی بشر آورده است؛

سوم، این که مثله کردن و بریدن اعضای حیوانات را، کاری شیطانی شمرده است و از آزار و اذیت حیوان به عنوان کاری شیطانی و وعده ای ابلیسی نام برده و از آن به عنوان خسارتی بزرگ یاد شده است

بخشی از دستورات مکتب اسلام را درباره حقوق حیوان ها از قول قرآن مجید بیان شد، اکنون بخش دیگری از دستورات، گفتار و رفتار رسول خدا (بنیان گذار اسلام) را درباره رعایت حقوق حیوان ها بیان می کنیم.

پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله) به مناسبت های مختلف، سخنان متعددی در مورد حقوق حیوان ها و اذیت نکردن آن ها فرموده است که در ذیل به بیان گوشه ای از آن ها می پردازیم.

اگر کسی گنجشکی را بیهوده بکشد، روز قیامت در پیشگاه خدا فریاد می زند و می گوید: فلانی مرا بیهوده کشت بدون آن که از این کشتن، سودی ببرد! و نگذاشت که من از حشرات زمین، استفاده نمایم و چیزی بخورم

هر حیوانی پرنده یا غیر پرنده که به ناحق کشته شود، روز قیامت از قاتل خود شکایت خواهد کرد

پدر ضامن آهو، امام موسی بن جعفر (صلی الله علیه وآله) از پدران بزرگوارش (علیهم السلام) نقل می کند که رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود:

در دوزخ، زنی را دیدم که گربه اش از هر طرف او را گاز می گیرد، علتش این بود که آن زن در دنیا این حیوان را بسته بود، بدون آن که غذایی به او بدهد یا آزادش نماید تا خودش حیوانی را شکار کند

رسول رحمت، نه تنها از کشتن جانداران منع می کرد، بلکه دستور می داد که شبان گاهان مواظب باشند تا مبادا موجود ریز و حشره کوچکی، حتی به طور نادانسته و غیر عمدی، زیر پا از بین برود. فرموده آن پیامبر اعظم در این باره چنین است

چون پاسی از شب بگذرد، کمتر بیرون بروید، زیرا برای خداوند، چرندگان (و موجوداتی) است که در آن ساعت آن ها را در زمین می پراکند

گزارش مورخان حاکی است که آن رسول رحمت (صلی الله علیه وآله) هنگامی که با سپاه اسلام برای فتح مکه می رفت سگی را دید که بر بچه هایش زوزه می کشید و آنان شیرش را می خوردند. به جَعِیل بن سُرَاقه فرمود که کنار (و جلو) آن حیوان بایستد و از او مراقبت نماید تا مبادا سپاهیان که از آن جا می گذرند به او و بچه هایش، آسیبی برسانند.

تقریر پیامبر مَثَله کنندگان حیواناتها

پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله)، دوست نداشت که حتی گوش و دُم یک حیوان را ببرند یا آن را اخته کنند، چه رسد به کشتن حیوان! طبق حدیثی، رسول رحمت فرمود: **لعنت خدا بر کسی که حیوان ها را مَثَله نماید. در روایت دیگری آن جناب از اخته کردن اسب ها نهی فرموده است.**

پاداش نیکویی به حیوانات

از رسول اعظم (صلی الله علیه وآله) نقل شده است که فرمود: **زنی بد کاره، سگ تشنه ای را دید که بر سر چاهی له له می زند و چیزی نمانده بود که از تشنگی هلاک شود. آن زن کفش خود را در آورد و آن را به روسری خود بست و به وسیله آن از چاه آب کشید و سگ را سیراب کرد. خداوند به خاطر احسان به این حیوان، گناهان او را آمرزید.**

پیامبر باطنی
در شب معراج شخصی را دیدم که بخاطر سیراب کردن
سگی تشنه، در بهشت جای داشت
بخار ج ۶۲، ص ۶۵

نوشته اند که پیامبر اسلام هنگامی که وضو می گرفت، گربه ای نزد او آمد، پیغمبر دانست که آن حیوان تشنه است، ظرف آب را به طرفش برد و گربه آب نوشید، سپس ایشان نیز وضو گرفت.

منع از دوشیدن تمام
شیر حیوانات

آن حضرت می فرمودند که حمایت از هر جاندار، نزد خدا پاداشی دارد و سفارش می کردند که حیوان ها را زیاد ندوشند و برای بچه های آن ها چیزی باقی بگذارند، پالان را در جای خود قرار دهند، دهنه تیز به دهان حیوان نزنند، زیاد آن ها را بار نکنند و جای مرکب و زیر پای حیوان ها تر نباشد

یکی از یاران پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) می گوید: یک شتر شیر ده را به رسول خدا هدیه کردند. ایشان، مرا امر فرمود تا آن را بدوشم. من نیز آن را دوشیدم؛ البته برای دوشیدن آن، بسیار تلاش کردم و سخت آن را دوشیدم، به گونه ای که وقتی آن جناب زیاده روی مرا در دوشیدن دید، فرمود: **این گونه ندوش! برای بچه او نیز سهمی بگذار.**

منع از شکار شبانه پرنده

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در این باره می فرماید: **شبانگاهان جوجه را از آشیانه اش بیرون نیاورید، و پرنده را هنگام خوابش برای سر بردن، از لانه بیرون نیاورید تا صبح شود.** مردی سؤال کرد که هنگام خوابش چه وقتی است؟ آن حضرت فرمود: شب، هنگام خواب اوست. بنابراین، شبانه به سراغش نروید تا صبح شود. و همین طور بچه های کوچک پرندگان را که هنوز پر در نیاورده و نمی توانند پرواز نمایند، از لانه شان در نیاورید و شکار نکنید! بگذارید تا هر زمان که قدرت پرواز پیدا کردند، آن وقت تیر و کمانتان را برای شکار آن ها بردارید.

ابن مسعود می گوید: نزد رسول خدا بودیم که مردی وارد جنگلی شده و تخم پرنده ای را با خود آورد. پرنده مادر به دنبال ما آمده، بر گرد ما می چرخید و بال بال می زد. وقتی که پیامبر این صحنه را دید، فرمود:

کدام یک از شما، این پرنده را آزرده و مصیبت زده کرده است؟ مرد گفت: من تخم یا جوجه او را برداشتم. حضرت فرمود: **به او رحم کنید و آن را به او رد نمایید! به او رد نمایید.**

حقوق حیوان های سواری بر سواره

در روایت معتبر آمده است که چارپایان سواری، بر صاحبان شان حقوقی دارند، از جمله: وقتی پیاده شد، برای او علف بگذارد؛ هر وقت از آبی عبور کرد، درنگ کند و آب را به او نشان دهد؛ به صورتش نزند، زیرا تسبیح پروردگار می گوید؛ پشت او را چون مجلس و مبلمان و جایگاه برای سخنرانی نکند؛ مگر در راه خدا؛ بیش از طاقت و توان، بارش نکند؛ و بیش از قدرت و طاقت، از او سواری نگیرد و نخواهد.

طبق روایت انس، پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) فرمود: **بر مالک چارپایان واجب است به دلیل حرمت روحی که در حیوان است به آن ها آب و علف بدهند.**

رسول رحمت (صلی الله علیه و آله) می فرمود: **موی پیشانی اسبان را نچینید، زیرا خیر در آن هاست. موی یال آن ها را مچینید، چون آن ها را گرم می نماید. دم آن ها را نچینید کوتاه نکنید زیرا پشه پران آن هاست. و آن حضرت باز فرمود: خدا و ملائکه اش بر صاحبان اسبان، درود می فرستند. هم چنین ضمن روایت دیگری نیز فرمود: کسی که اسبی را برای رضای خدا به استراحتگاهش ببرد و به او آب و علف بدهد و جایش را جارو نماید، در تروازی اعمالش در روز قیامت محاسبه می شود و پاداش دارد**

پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) درباره حیوان های سواری (مَرکب)، دستورات ویژه ای صادر فرموده اند، مانند مهربانی کردن با آن ها، نخواستن سرعت بیش از حد توان، بار نکردن بیش از حد قدرت آن ها، عبور ندادن از راه های صعب العبور، پیاده شدن در گردنه های سخت، عدم تشکیل جلسه و سخنرانی نکردن بر پشت آن ها، بهره منده کردن آن ها از علف زارهای بین راه، نگاه نداشتن در زمین های بی علف، آب و علف دادن به حیوان ها بعد از رسیدن به مقصد و در طول طریق. گفتنی است در ادامه به برخی از دستورات آن حضرت در این زمینه اشاره می کنیم.

رسول خدا، به راکب حیوان ها می فرمود: به طور ناموزون و نامناسب، بر حیوان ها سوار نشوید، و هنگام سوار شدن، پشت آن ها را مجلس خود قرار ندهید؛ یعنی در حالی که ایستاده اند، هم چنان بر پشت آن ها سوار نشوید و مشغول سخن گفتن باشید، بلکه پایین بیاوید. پیامبر گرامی اسلام در بیان دیگری نیز فرمود: پشت حیوان ها را مانند صندلی و کرسی سخنرانی قرار ندهید، آن هنگامی که در کوچه و خیابان با هم صحبت می کنید، زیرا چه بسا مرکوبی که بهتر از راکبش است و بیش تر از او، خدا را ذکر می نماید.

توصیه همیشگی آن حضرت این بود که می فرمودند: پشت رهواران (مرکبان) را هم چون منبر سخنرانی قرار ندهید! خداوند آن ها را برای شما تسخیر کرده تا شما را در راه های سخت به منزل برساند. [پیاده شوید و] بر روی زمین، با هم سخن بگویید. هم چنین در دستور دیگری خطاب به راکب حیوان ها، فرمود: در حق این حیوانات زبان بسته، از عذاب خدا بترسید؛ بر سواری آن ها، به طور شایسته ای سوار گردید و حلال آن را نیز به گونه ای شایسته بخورید! و ذبح کنید. چاقی آن ها را بخورید.

در روایتی دیگر فرمود:

خدای تعالی لعن نموده کسی را که حیوان ها را به جان هم می اندازد تا باهم بجنگند. بنابر روایات متعددی، پیامبر رحمت (صلی الله علیه وآله) حتی از داغ کردن صورت حیوان ها نهی کرده و نیز فرمود:

به صورت حیوانات نزدیک، چون هر موجودی، تسبیح گوی خداست. صورت آن ها را داغ ننمایید، زیرا چه بسیارند مرکوب هایی که از راکبشان بهترند و بیش تر مطیع خدایند و بیش (از کسی که بر آن ها سوار است) خدا را یاد می کنند!

طبیعت در نگاه پیامبر اسلام

آموزه‌های دینی پیامبر اسلام و قرآن کریم در نحوه برخورد انسان با محیط زیست و طبیعت به گونه‌ای هستند که انسان را به طور توأمان به استفاده کردن در عین مراقبت و ارزش‌گذاری ترغیب می‌کند. طبیعت زمین و آسمان، شاید زمینه‌ای برای رفع نیازهای انسان باشد، که با توجه به نقش محوری او و جای‌گاه ویژه‌ای که در نظام خلقت به خود اختصاص داده است، این اجازه را دارد که هرگونه که مایل بود از آن استفاده کند؛ اما بیش از آن، طبیعت از آن جهت که آیه و نشانه‌ای از حکمت خداوند است، قابل احترام بوده و نباید تحت سیطره استعماری انسان واقع شود. برتری و شان والای انسان و قدرت انسان در تسخیر عالم نکته‌ای است که قرآن مجید نیز به آن اشاره کرده است:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾

و محققا ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آنها را (بر مرکب) در بر و بحر سوار کردیم و از هر غذای لذیذ و پاکیزه آنها را روزی دادیم و آنها را بر بسیاری از مخلوقات خود برتری و فضیلت کامل بخشیدیم.

پیامبر خدا (ص) معتقد بود که انسان‌ها محور اصلی توسعه و شکوفایی جامعه اسلامی و سرسبزی و رونق کشاورزی و آبادی محیط زیست هستند و بهترین، کوتاه‌ترین و هموارترین راه برای شکوفایی کشاورزی و دامداری و سرسبزی جامعه اسلامی آن است که مردم از روی اعتقاد در این مسیر گام نهند و در پرتو تغییرات گسترده در اندیشه و باورهای مردم است که می‌توان به این هدف دست یافت. سخنان آن حضرت درباره اهمیت کشاورزی، درختکاری و دامداری سبب شد که بینش، اندیشه و باورهای مردم به طور گسترده در این باره زیر و رو شود، آنان به اهمیت کشاورزی، درختکاری، سرسبزی و خرمی جامعه اسلامی و اصولاً ارزش بسیار درختان و فواید و آثار مادی و معنوی آنها به طور عمیق پی‌بردند و در نتیجه در پی سرسبزی، خرمی و رونق کشاورزی جامعه اسلامی برآمدند

حضرت محمد تماشای گیاهان سبز و خرم را بسیار دوست می‌داشت و از نگاه به سیب سرخ و ترنج سرسبز و خرم (به دلیل زیبایی آن‌ها) شگفت زده می‌شد. روایات به روشنی نشان می‌دهد که آن حضرت در میدان عمل به کشاورزی اهمیت خاصی می‌داد و خود و نزدیک ترین یارانش عملاً مردمان را به آن تشویق می‌کردند و این روش و سیره در توجه دادن مردم به کشاورزی اهمیت بسیار داشت.

جلوگیری از تخریب درختان و مزارع و محیط زیست

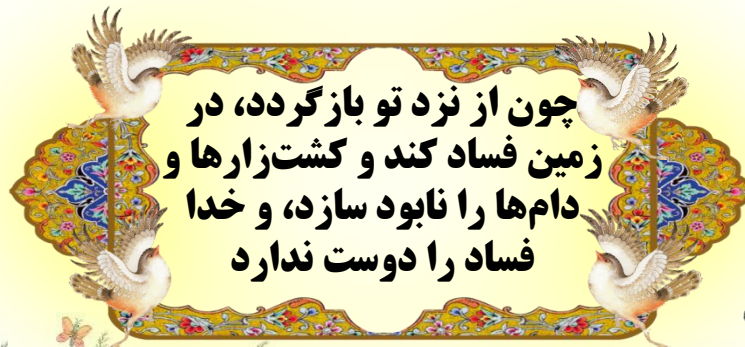
رسول خدا (ص) از قطع درختان، غرق کردن مزرعه‌ها در آب و سوختن آن‌ها حتی در جنگ نهی می‌کرد و این عمل را در ردیف کشتن کودکان بی‌گناه و زنان بی‌دفاع می‌دانست. از آن حضرت (ص) در این باره چنین نقل شده است: **«درختان را آتش مزینید، آنها را با آب ویران نکنید، درختان میوه دار را قطع نکنید و مزرعه‌ها را نسوزانید.»**

بدین سان سیره رسول خدا (ص) این بود که در جنگ‌ها به شدت از نابودی کشتزارها، نخلستان‌ها و باغ‌ها بپرهیزد و مجاهدان را از آن باز دارد و وقتی در زمان جنگ این‌گونه باشد، در زمان صلح به گونه‌ای مؤکدتر و روشن‌تر باید از درختان و مزرعه‌ها حفاظت شود و از نابودی آن‌ها بپرهیز کرد.

در حدیثی از نبی اکرم (ص) یافت که فرمودند:

«در نگه داری زمین بکوشید و به آن حرمت نهید که مادر شماست و هر کس بر روی آن کار نیک یا بدی را انجام دهد، گزارش خواهد کرد»

مسلم است زمینی که دارای چنین حرمتی است، به هیچ وجه نباید مورد آسیب و فساد قرار گیرد. قرآن کریم در آیات فراوانی به سزای فساد کنندگان در زمین پرداخته و آنان را از این کار منع کرده است.

عمران و آبادانی محیط زیست

از دیگر تعالیم دینی در نحوه برخورد با محیط زیست، سفارش به عمران و آبادانی است، که می توان به بهترین شکل ممکن در سیره عملی ائمه اطهار (ع) شاهد بود.

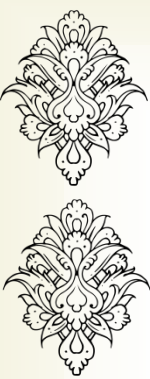
از نبی اکرم (ص) در مذمت قطع درختان نقل شده است که فرمودند: «هر کس درخت سدری را بی جهت قطع کند خدا سرش را در آتش فرو می برد»

از دیگر احادیثی به اهمیت آبادی زمین و کاشت درختان اشاره دارد، حدیثی است از نبی اکرم (ص) که فرمودند:

«اگر نهالی در دست یکی از شماست و در آستانه برپایی قیامت به اندازه کاشتن آن فرصت دارید، آن را بکارید»

یکی از آثار بسیار مفیدی که به عمران زمین و کشت و زرع مترتب است، کسب روزی حلال و صدقه بودن محصولات که در آن محصولات کشاورزی را به مثابه صدقه دانسته و در حدیثی از رسول اکرم (ص)، وارد شده است درباره آن می فرمایند:

«اگر مسلمانی درختی بکارد و پرنده، انسان یا حیوانی از میوه آن بخورد برایش صدقه به شمار می آید»
آنها است.

اهمیت آب و خاک

پیامبر اسلام (ص) برای خاک ارزشی خاص قائل بود و قدر آن را بسی گران می دانست تا آن جا که بر خاک سجده می کرد و آن را وسیله طهارت می دانست. و می فرمود:

«زمین را برای من هم سجده گاه و هم وسیله طهارت قرار داده اند؛ هر کجا باشم بر خاک آن تیمم می کنم و نماز می خوانم سجده می کنم». آب را مایه حیات می دانست و همانند خاک به آن اهمیت می داد درباره ابرها، بادهای، بارانها، رودها دریاها و اقیانوسها، نوشیدن آب، تقسیم آبهای کشاورزی، آبیاری و سهم عظیم آب در سبزی و خرمی و نشاط کره زمین سخن می گفت و آن را مایه حیات می دانست.

آگاهی بخشی مردم نسبت به سودمندی های گیاهان

مردم آن روزگار گرچه از گیاهان استفاده های بسیار می کردند اما از سودمندی های متعدد و متنوع آن آگاهی نداشتند. پیامبر خدا (ص) باقرائت و تفسیر صدها آیه درباره طبیعت، کشاورزی و ابعاد مختلف آن مردم را از خواب غفلت بیدار ساخت. رسول خدا در پرتو این آیات با عظمت قرآن به مردمان فهمانید که گیاهان نعمت ناپیدا کرانه الهی هستند، که نه تنها بخش عظیمی از روزی آدمی را فراهم می آورند بلکه بر روان او نیز تأثیر فراوان دارد و آیت و نشانه هستی و قدرت و حکمت خدای متعال و نیز دلیل درستی معاد و رستاخیز بزرگ خدایند. پیامبر، در این باره زوایای جدیدی از دانش و فهم را به روی مردمان آن روزگار گشود، و این نیز بر انگیزه مردم برای کاشت درختان و حفاظت بیشتر از آنها و کوشیدن در مسیر کشاورزی و دامداری افزود.

نتیجه

با مرور سیره پیامبر (ص) می‌توان گفت، پیامبر در یک روند کلی و روش‌مند تلاش بر این داشت تا زمینه‌های حفاظت از محیط زیست را در ابعاد خرد و کلان مدیریت کرده و در هر دو حوزه فعالیت کند. در منش و روش فردی ایشان، اهمیت استفاده از منابع طبیعی مورد تأکید بوده و دائماً در هر زمینه‌ای بر حفظ آن تأکید می‌نمودند.

همچنین آن چه از سخن و سیره پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) در مورد اهمیت حمایت از حقوق حیوان‌ها آموختیم نشان از، جلوه‌ای از رحمت و عطف او، حتی به حیوانات است. از این مجمل، مفصل بخوانیم که ارزش انسان از نظر او چه گونه است! و این‌ها نشان می‌دهد که اتهام خشونت به آن حضرت، اتهامی کاملاً بی‌اساس است.

رسول رحمتی که از آتش زدن لانه موریه و به تاراج بردن اموال و دست رنج مورچه نهی فرموده و برای کشنده یک قورباغه، جریمه قرار داده، چنین رسولی، چه گونه دستور آزار و اذیت و کشتار انسان‌ها را می‌دهد؛ هرگز چنین نبوده و نیست. نام او، نام جمله انبیاست و خاتم ایشان. نه تنها هر چه خوبان جهان دارد، وی یک جا دارد، بلکه بیش‌تر از تمام خوبان، خوبی دارد

قرآن کریم ، انعام آیه ۳۸ عنکبوت آیه ۶۰. نساء آیه ۱۱۹.

سبل الرشاد فی سیرة خیر العباد، ج ۵، ۲۱۲ و ج ۷، ص ۲۹

همان، ج ۳، ص ۱۳۴۶، ح ۴۵۳۲

سید محمد عبدالحی کتانی، نظام الحکومة النبویة، ج ۲، ص ۱۵۵

معانی الاخبار، ص ۲۸۴

کلینی، الفروع من الکافی، ج ۶، ص ۲۱۶، ح ۲ و ۳؛ حر عاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۶، ص ۲۳۹ و ۲۴۰، باب ۲۸، ح ۱ و ۲

مکارم الاخلاق، ص ۱۳۸ به نقل از: علامه مجلسی، همان، ج ۶۴، ص ۱۷۳، ح ۲۵ و ابن اثیر، همان، ج ۳، ص ۳۵۲ و ۳۶۳

علامه مجلسی، همان، ج ۶۴، ص ۲۱۷، پ آخر

شیخ صدوق، مجالس الصدوق، ص ۲۵۵ و همو، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۵ به نقل از: علامه مجلسی، همان، ج ۶۴، ص ۲۱۵، ح ۲۸ و ۲۲۷، ح ۱۹

متقی هندی، همان، ج ۹، ص ۶۷، حدیث ۲۴۹۸۳

مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار (ط - بیروت) - بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق. ج ۶۳، ص ۱۱۳

صحیح بخاری. ج ۱. ص ۹۱

فروع الکافی. ج ۴. ص ۲۵۷

